

การศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์เชิงที่ตั้งของชุมชนเมืองในพื้นที่ชายฝั่งทะเล และวันออก

นางสาว เบญจมาศ ภาคพิจารณ์

ศูนย์วิทยพัชร์พยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนที่ดินและ เมืองมหาบัณฑิต

ภาควิชาการวางแผนที่ดินและ เมือง

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2535

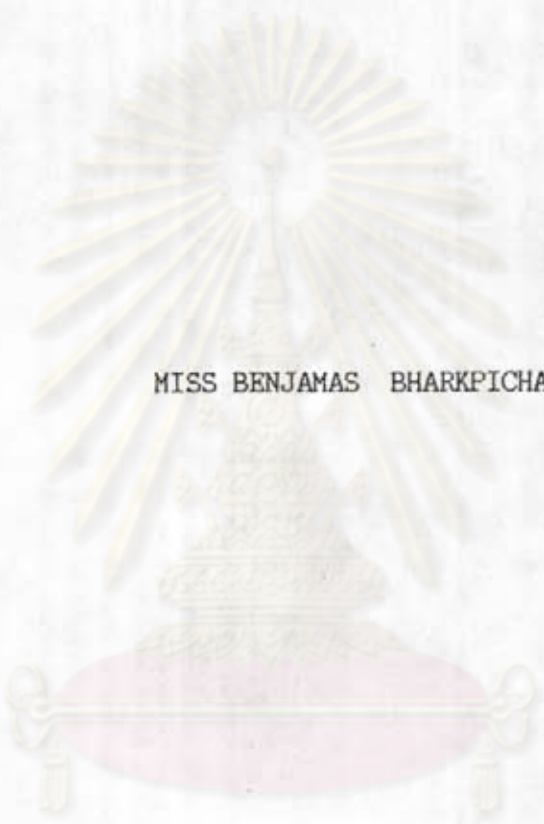
ISBN 974-581-309-5

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

018071

I15187261

A STUDY OF ROLES AND LOCATIONAL RELATIONS OF URBAN COMMUNITIES
IN EASTERN SEABOARD REGION

MISS BENJAMAS BHARKPICHARN

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Urban and Regional Planning
Department of Urban and Regional Planning
Graduate School
Chulalongkorn University

1992

หัวข้อวิทยานิพนธ์   การศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์เชิงที่ตั้งของชุมชน เมือง
 ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลและวันออก
 วิทย   นางสาว เบญจมาศ ภาคพิจารณ์
 ภาควิชา   การวางแผนภาคและ เมือง
 อาจารย์ที่ปรึกษา   ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คารณิ ถวิลทิพัฒน์กุล

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคำหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

พร รณิ
 ..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 (ศาสตราจารย์ ดร.ถาวร วัชรวิชัย)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

สุวิทย์ ธีระกุล
 ..... ประธานกรรมการ
 (รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติ ธีระกุล)

ดร.ถวิลทิพัฒน์กุล
 ..... อาจารย์ที่ปรึกษา
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คารณิ ถวิลทิพัฒน์กุล)

วชิระ ธีระกุล
 ..... กรรมการ
 (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิพันธ์ วิเชียรน้อย)

Ami ...
 ..... กรรมการ
 (คุณาพัญณ์ กาญจนพาศัย)

ศูนย์วิทยานิพนธ์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

นางสาวเบญจมาศ ภาคพิจารณ์ : การศึกษาบทบาทและความสัมพันธ์เชิงที่ตั้งของชุมชนเมือง
ในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (A STUDY OF ROLES AND LOCATIONAL RELATIONS
OF URBAN COMMUNITIES IN EASTERN SEABOARD REGION) อ. ที่ปรึกษา :
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คารณ ฤทธิพิพัฒน์กุล, 192 หน้า. ISBN 974-581-309-5

เมืองเป็นชุมชนศูนย์กลางที่ทำหน้าที่ให้บริการแก่พื้นที่โดยรอบ เป็นที่รวมของกิจกรรมทก
ประเภท ในขณะเดียวกัน ชุมชนเมืองแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันทั้งด้านขนาดและบทบาทของเมือง
และจากความแตกต่างกันนี้เอง ทำให้เมืองแต่ละเมืองมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาถึงบทบาทของเมืองใน 5 ลักษณะ คือ บทบาทด้าน
การศึกษา บทบาทด้านสาธารณสุข บทบาทด้านการท่องเที่ยว บทบาทด้านการคมนาคมขนส่ง และบทบาท
ด้านพาณิชย์และบริการ โดยทำการศึกษารายละเอียดของด้านต่าง ๆ ในชุมชนเมือง ระดับเทศบาลและ
สุขาภิบาล จำนวน 53 แห่งในพื้นที่ชายฝั่งตะวันออก และนำมาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติ (หาค่า
คะแนนมาตรฐานและทดสอบด้วยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ และ t-test) จากการศึกษาพบว่า ชุมชน
เมืองที่มีประชากรขนาดใหญ่จะสามารถแสดงบทบาทได้เด่นชัด โดยชุมชนที่มีบทบาทเด่นในด้านการศึกษา
สูงสุดคือ ชุมชนเทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา บทบาทเด่นด้านการท่องเที่ยวและด้านสาธารณสุขสูงสุดคือ
ชุมชนเมืองพัทยา บทบาทเด่นด้านการคมนาคมขนส่ง และด้านพาณิชย์และบริการสูงสุดคือชุมชนเทศบาล
เมืองชลบุรี นอกจากนี้ ได้พบว่าระบบเมืองในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก มีการกระจายตัวของเมืองขนาด
ใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็กสมบูรณ์แล้ว แต่เมืองขนาดกลางส่วนใหญ่ไม่มีบทบาทและหน้าที่ในการที่จะ
ให้บริการแก่ชุมชนเมืองขนาดเล็ก และยังคงต้องพึ่งพาเมืองขนาดใหญ่ในทุก ๆ ด้าน

ในด้านความสัมพันธ์เชิงที่ตั้งของชุมชนเมืองพบว่า ชุมชนเมืองในลำดับความสำคัญที่ 1, 2
และ 3 จะเป็นชุมชนเมืองที่มีบทบาทเด่น และเป็นชุมชนเมืองที่ให้บริการแก่ชุมชนเมืองขนาดกลาง
และขนาดเล็ก โดยมีศูนย์กลางการให้บริการระดับจังหวัดอยู่ที่เทศบาลเมืองฉะเชิงเทรา เทศบาลเมือง
ระยอง และมีศูนย์กลางการให้บริการระดับภาคอยู่ที่เทศบาลเมืองชลบุรี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ..... การวางแผนภาคและเมือง .....
สาขาวิชา ..... การวางแผนภาค .....
ปีการศึกษา ..... 2534 .....

ลายมือชื่อนิติ ..... ปฐกมล วัฒนพงษ์ .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... นาย วิชาญ วัฒนพงษ์ .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

C035084 : MAJOR REGIONAL PLANNING

KEY WORD : URBAN COMMUNITIES/EASTERN SEABOARD/ROLES/LOCATIONAL RELATIONS
BENJAMAS BHARKPICHARN : A STUDY OF ROLES AND LOCATIONAL RELATIONS
OF URBAN COMMUNITIES IN EASTERN SEABOARD REGION. THESIS ADVISOR :
ASST. PROF. DARANEE THAVINPIPAKUL, Ph.d. 192 PP.
ISBN 974-581-309-5

The objective of this research is to study the roles of municipalities and sanitary districts in the Eastern Seaboard Region in terms of education, public health, tourism, transportation, business and service and their locational relationship. Secondary data of 53 municipalities and sanitary districts has been analysed by statistical methods (z-score tested by Pearson Product Moment Correlation Coefficient and t-test)

The study reveals that the roles can be obviously shown in large urban communities. The community that plays the most important role in education is Chachoengsao Municipality, tourism and public health - Pattaya city and transportation, business and service - Chonburi Municipality. The urban system in the area is well organized but at present the role and function of medium-sized communities in serving smaller communities is not adequate. Therefore, small-sized communities have to depend on large-sized communities in every aspects.

As for the locational relationship among communities, communities in the 1st, 2nd and 3rd orders of the hierarchy have important roles and serve medium-sized and small-sized communities. Provincial-level service centers are at Chachoengsao and Rayong Municipalities, and regional-level service center is at Chonburi Municipality.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชา ..... การวางแผนภาคและเมือง .....
สาขาวิชา ..... ภาวะวางแผนภาค .....
ปีการศึกษา ..... 2534 .....

ลายมือชื่อนิติบัตร ..... ๒๕๓๓๗ ๑๑๒๓๔๕ .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ..... ๑๑๒๓๔๕๖๗๘๙ .....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จด้วยความช่วยเหลือจากหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คารณิ ถวิลพิพัฒน์กุล อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำและ
 ปรึกษาสั่งใจแก่ผู้วิจัยมาตลอด คณะกรรมการสอบทุกท่านที่กรุณาตรวจสอบ ให้คำแนะนำ และข้อ
 คิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา และคณาจารย์ประจำภาควิชาที่ได้ประสาทความรู้แก่ผู้วิจัย
 ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบคุณผู้ให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยทุก ๆ ท่าน โดยเฉพาะ
 คุณนิรชา บัณฑิตยชาติ คุณชานาญ เจริญรุ่งเรือง คุณธิดารัตน์ หินจิววงศ์ คุณอากร บัวคล้าย
 คุณปรเมษฐ์ ชาเขียว และเพื่อน ๆ ผังเมือง รุ่น 12 ทุกท่าน และท้ายสุดขอกราบขอบพระคุณ
 คุณพ่อคุณแม่ และคุณสุภัทรา ภาคพิจารณ์ ที่ได้ให้ความสนับสนุนและเป็นกำลังใจแก่ผู้วิจัย จนสำเร็จ
 การศึกษาในครั้งนี้

เบญจมาศ ภาคพิจารณ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนที่	ญ
สารบัญแผนภูมิ	อ
บทที่	
1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
1.3 ขอบเขตการศึกษา	2
1.4 วิธีดำเนินการศึกษา	3
1.5 ข้อจำกัดในการศึกษา	3
2 ทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
2.1 ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเมือง	4
2.2 แนวความคิดและผลงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของเมือง	11
2.3 ผลงานเกี่ยวกับเมืองของประเทศไทย	19
2.4 โครงสร้างงานวิจัย (Research Framework)	22
3 ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก	30
3.1 ลักษณะทางกายภาพ	30
3.2 ลักษณะทางเศรษฐกิจ	61
3.3 ลักษณะทางสังคม	71
3.4 ลักษณะทางประชากร	72

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4. บทบาทและความสัมพันธ์ของชุมชน เมืองในพื้นที่ชายฝั่งทะเล และวันออก	81
4.1 ชุมชนเมืองในพื้นที่ชายฝั่งทะเล และวันออก	81
4.2 ลำดับความสำคัญของชุมชนเมือง	100
4.3 บทบาทของชุมชนเมืองในพื้นที่ชายฝั่งทะเล และวันออก	111
4.4 ความสัมพันธ์เชิงที่คั่งของชุมชนเมือง	126
5. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ	136
5.1 สรุปผลการศึกษา	136
5.2 สรุปสภาพปัญหา	137
5.3 ศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน	137
5.4 แนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชน	140
5.5 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป	144
บรรณานุกรม	145
ภาคผนวก	147
ประวัติผู้เขียน	182

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
2.1	เบอร์เซนต์ค่าเฉลี่ยและค่า SD ของกลุ่มอาชีพทั้ง 9 กลุ่ม	14
3.1	ลักษณะภูมิอากาศของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก	35
3.2	พื้นที่ชลประทานของอนุภาคและภาคตะวันออก เป็นรายจังหวัด พ.ศ.2532	43
3.3	แหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออก	46
3.4	ปริมาณสินค้าและจำนวนเที่ยวการขนส่งสินค้า เที่ยวเข้า-ออก กทม. จำนวนตามภาค ประจำปี 2532	58
3.5	ปริมาณสินค้าและจำนวนเที่ยวการขนส่งสินค้า เที่ยวเข้า-ออก กทม. จำนวนตามภาค อนุภาค และจังหวัด พ.ศ.2532	58
3.6	การให้บริการโทรศัพท์ภาคตะวันออก เปรียบเทียบกับจังหวัดในอนุภาค พ.ศ.2532	60
3.7	ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายสาขาและอัตราการเปลี่ยนแปลง เปรียบเทียบ ประเทศ ภาค อนุภาค พ.ศ.2527, 2532	62
3.8	รายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของอนุภาค เปรียบเทียบกับประเทศและภาคต่าง ๆ พ.ศ. 2527, 2532	65
3.9	จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม เงินทุน แรงงาน ของอนุภาค ปี พ.ศ.2532	67
3.10	ผลลัพท์ที่ตั้ง (Location Quatiant) ของพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก พ.ศ.2527, 2532	70
3.11	ประชากร ความหนาแน่น และอัตราการเจริญเติบโตรายอำเภอ พ.ศ.2527, 2532	75
4.1	บทบาทชุมชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกรายชุมชน	123
4.2	สรุปบทบาทโดยรวมของชุมชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก	124

สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า
3.1 เขตการปกครอง	31
3.2 ลักษณะภูมิประเทศ	32
3.3 ลักษณะป่าไม้	36
3.4 พื้นที่ลุ่มน้ำ	38
3.5 แหล่งน้ำใต้ดิน	40
3.6 แหล่งน้ำและการชลประทาน	42
3.7 แหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	48
3.8 ระบบโครงสร้างพื้นฐาน	50
3.9 โครงการช้ายคมนาคม	51
3.10 ประชากร ความหนาแน่น และอัตราการเจริญเติบโตรายอำเภอ พ.ศ. 2527, 2532	73
3.11 สัดส่วนประชากร เมืองกับชนบท	77
3.12 การกระจายตัวของประชากรในระดับเทศบาลและสุขาภิบาล	79
4.1 ลำดับความสำคัญของชุมชนตำบลเศรษฐกิจ	101
4.2 ลำดับความสำคัญของชุมชนตำบลสังคม	104
4.3 ลำดับความสำคัญของชุมชนตำบลโครงสร้างพื้นฐาน	107
4.4 ลำดับความสำคัญของชุมชนโดยรอบ	109
4.5 บทบาทของชุมชนเมืองตำบลคมนาคมขนส่ง	113
4.6 บทบาทของชุมชนเมืองตำบลพาณิชย์และการบริการ	115
4.7 บทบาทของชุมชนเมืองตำบลการศึกษา	117
4.8 บทบาทของชุมชนเมืองตำบลสาธารณสุข	119
4.9 บทบาทของชุมชนเมืองตำบลการท่องเที่ยว	120

สารบัญแผนที่ (ต่อ)

แผนที่	หน้า
4.10 บทบาทของชุมชนโคยรอบ	122
4.11 ความหนาแน่นของประชากรรายอำเภอ พ.ศ.2533	127
4.12 ความสัมพันธ์เชิงที่ตั้งของชุมชนเมือง	128
5.1 ลำดับความสำคัญของชุมชนเมืองและชุมชนเสนอแนะ	143

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
2.1	แบบจำลองของคริสตอลเลอร์	8
2.2	การแบ่งประเภตเมืองในอังกฤษของนิมเซอร์และสจอกค์	17
2.3	ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทและขนาดชุมชนเมืองใน พื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก	134

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย